

IN MEMORIAM

Анна Хан (1943–2019)

16 октября 2019 г. после продолжительной тяжелой болезни на 76 году ушла из жизни Анна Хан, габилитированный доцент Кафедры русского языка и литературы Института славянской и балтийской филологии Будапештского университета им. Лоранда Этвеша. Она многие десятилетия преподавала русскую литературу и культуру конца XIX – начала XX столетия студентам и докторантам русского отделения.

Анна Хан родилась 24 сентября 1943 г. в поселке Толна, расположенном в юго-западной части Венгрии. Там же она окончила среднюю школу в 1961 г. А в 1966 г. в Сегедском университете им. Аггилы Йожефа получила диплом преподавателя венгерского и русского языка и литературы. Следующие два года Анна работала в гимназии им. Игнаца Гёгёша, позже переименованной в гимназию им. Дьюлы Ийеша в городе Домбовар, где она преподавала русский, венгерский и французский языки. Параллельно училась на французском отделении Сегедского университета, которое в 1970 г. закончила с отличием. В 1968 г. Анна вернулась в свою alma mater и стала преподавателем Кафедры русской филологии Сегедского университета. В 1974 г. защитила еще существующую в те времена в Венгрии так называемую университетскую докторскую диссертацию о ранней лирике Анны Ахматовой, научным руководителем которой был Дьёрдь Сёке.

В 1975 г. Анна Хан получила научную стипендию и год провела в Ленинградском педагогическом институте им. А. И. Герцена, где изучала и исследовала русскую поэзию 10–20-х годов XX столетия. В 1977 г. в Отделе теории Института литературоведения Венгерской академии наук вместе со своим руководителем Лайошем Нирё редактировала 1 и 2 номера журнала «*Helikon Világirodalmi Figyelő*» за 1978 г., посвященные основным направлениям в русском литературоведении 1920-х годов. С 1977 по 1982 гг. она читала лекции о русском символизме и авангарде, вела семинары по литературе 1970–1980-х гг. на Кафедре русской филологии Высшей педагогической школы при Будапештском университете им. Лоранда Этвеша. С 1981 по 1984 гг. Анна Хан была аспирантом Института мировой литературы им. А. М. Горького в Москве. В 1984 г. сдала экзамены и прошла предзащиту кандидатской диссертации об основных направлениях теоретической поэтики в русском литературоведении XIX и XX столетий, однако диссертацию на защиту не подала.

В Будапештском университете им. Лоранда Этвеша Анна Хан работала с 1982 г. вплоть до выхода на пенсию в 2007 г., сначала была старшим преподавателем, а после защиты кандидатской диссертации о теории тропов в русской поэзии XX столетия (с 1994 г.) – доцентом. С 1993 г. она была преподавателем, а с 2000 по 2007 гг. руководителем докторской программы Будапештского университета имени Лоранда Этвеша «Русская литература и культура между Востоком и Западом», учрежденной Леной Силард. За это время Анна Хан была руководителем 15 докторантов, из которых 12 успешно защитили докторскую диссертацию. В 2007 г. Анна Хан стала лауреатом премии «Русист года». Диссертацию на соискание степени габилитированного доктора по теме «Поэзия и философия (Борис Пастернак и Густав Шпет)»

Анна подала уже после выхода на пенсию и блестяще защитила ее 30 ноября 2007 г., когда ее выдающаяся преподавательская и исследовательская деятельность была уже убедительно подтверждена всем ее жизненным путем.¹

Спектр научных интересов Анны Хан был чрезвычайно широк: философия языка, философия сознания, философия творчества, русская формальная школа, советская структурно-семиотическая школа, русское и советское авангардное искусство, Михаил Бахтин, Анна Ахматова, Густав Шпет, Борис Пастернак, Осип Мандельштам, Николай Гумилев, Борис Пильняк, Николай Замятин, Велемир Хлебников...

Многие годы Анна Хан готовила к изданию двухтомный иллюстрированный сборник критических и теоретических трудов «Русская художественная культура эпохи символизма и авангарда», выход в свет которого теперь уже предстоит завершить ее ученикам и коллегам.

На вечере, посвященном памяти Анны Хан, организованном в Будапештском университете им. Лоранда Этвеша в ноябре 2019 г. ее бывшими докторантами и студентами, собрались многие: бывшие ученики, студенты, докторанты, коллеги, друзья. Вспоминали и прощались.

Студенты и докторанты характеризовали Анну Хан как легендарного преподавателя, называли ее своим любимым и почитаемым, замечательным, самоотверженным учителем, требовательным и бескомпромиссным наставником, всегда готовым помочь, умеющим вести живые, увлекательные дискуссии о русской литературе и культуре даже во время небольшой прогулки по улицам Будапешта. Анна не раз преподносила им вдохновляющий духовный подарок, говоря: «Эту мысль я дарю Вам!».

Коллеги с признанием вспоминали представителя поколения легендарных русистов, создателя творческой мастерской и научной школы, воспитателя нескольких поколений венгерских русистов, издателя уникальных, ранее в Венгрии неопубликованных источников, признанного на международном уровне исследователя творчества крупнейшего русского философа Густава Шпета и глубокого знатока философии творчества Бориса Пастернака.

Все без исключения подчеркивали преданность Анны науке, ее огромную теоретическую эрудицию, незаурядный интеллект, высокую профессиональную требовательность, бескомпромиссную неудовлетворенность уже достигнутыми результатами, постоянный поиск еще более совершенных решений, прямолинейность в критике, теплоту в общении и непоколебимую веру в людей.

Акош Силади в честь Анны прочитал стихотворение Бориса Пастернака «Быть знаменитым некрасиво» по-русски и в своем переводе на венгерском языке, после чего в одном единственном слове сформулировал суть личности Анны Хан как человека, преподавателя и ученого: *σοφροσύνη* (софросюне, или на русском языке: целомудрие), как единство целостной мудрости и нравственной чистоты (А. Ф. Лосев).

С уходом из жизни Анны Хан венгерская русистика понесла невосполнимую утрату. Память о ней навсегда останется в наших сердцах: «сеющий в дух от духа пожнет жизнь вечную» (Гал. 6, 8).

Покойся с миром, Анна!

Виктория Лебович

¹ Szilágyi Ákos: О профессиональной деятельности Анны Хан. *Studia Russica* XXIV. Budapest, 2011. 11–13. 65-летней Анне Хан коллеги посвятили сборник: Hetényi Zsuzsa (szerk.): *Szóba formált világ. Tanulmánykötet Han Anna születésnapjára.* (Dolce Filologia VII.) Budapest: ELTE BTK, 2008.

Список научных трудов Анны Хан

1974

Anna Ahmatova korai lírájának műfaji arculata. Bölcsészdoktori értekezés. Szeged: JATE, 1974.

1975

К проблеме жанрового своеобразия ранней лирики А. Ахматовой. Часть I. *Dissertationes Slavicae IX–X.* Szeged, 1975. 55–83.

1976

К проблеме жанрового своеобразия ранней лирики А. Ахматовой. Часть II. Опыт параллельного анализа семантической структуры текста и психологической структуры жанровой модели. *Dissertationes Slavicae XI.* Szeged, 1976. 21–44.

[Рец. на:] В. М. Жирмунский: Творчество Анны Ахматовой. Ленинград, 1973. *Studia Slavica Hung.* 22 (1976): 218–225.

Хан А., Дуккон А. Русская советская поэзия и новеллистика 1917–1967 гг. в сборниках текстов для венгерских университетов. *Studia Slavica Hung.* 22 (1976): 444–454.

Хан А., Сёке К. [рец. на:] Zbigniew Barański, Jerzy Litwinow: Rosyjskie manifesty literackie I. Przełom XIX i XX wieku. Poznań, 1974. *Dissertationes Slavicae XI.* Szeged, 1976. 192–197.

1977

Заметки о семантике контекстных переключек. Стихотворение О. Мандельштама: «Кому зима – арак и пуш голубоглазый...». *Dissertationes Slavicae XII.* Szeged, 1977. 3–28.

1978

Viták és értékelések a 20-as évek irodalomtudományi örökségéről. *Helikon Világirodalmi Figyelő* 1978/1–2: 206–219.

Válogatott bibliográfia a 20-as évek szovjet irodalomtudományából. *Helikon Világirodalmi Figyelő* 1978/1–2: 192–198.

Han Anna, Nyirő Lajos (szerk.): Kutatási irányok a 20-as évek szovjet irodalomtudományában. *Helikon Világirodalmi Figyelő* 1978/1–2.

1979

[Рец. на:] The Structure and Semantics of the Literary Text. Edited by M. Péter. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977. *Filológiai Közöny* 25 (1979): 448–452.

1980

[Рец. на:] Г. А. Беляя: Закономерности стиливого развития советской прозы двадцатых годов. Москва, 1977. *Studia Slavica Hung.* 26 (1980): 469–473.

1982

Han Anna (szerk.): Új kutatási irányok a szovjet irodalomtudományban. *Helikon Világirodalmi Figyelő* 1982/2–3.

1984

Заметки о функции метаморфоз в поэме «Про это». *Dissertationes Slavicae. Sectio Historiae Litterarum XVI*. Szeged, 1984. 193–215.

Han Anna, Körner Éva: Az orosz és a magyar avantgardizmus társadalmi funkciójáról, forma- és nyelvújító tevékenységéről. *Művészet* 1984/8: 4–7.

[Рец. на:] Л. Силард: Русская литература конца XIX – начала XX века (1890–1917). Т. 1. Budapest, 1981. Н. Секей, Л. Силард: Русская литература конца XIX – начала XX века (1890–1917). Т. 2. Budapest, 1979. *Filológiai Közlöny* 30 (1984): 343–354.

1985

Теория словесности А. Потебни и некоторые вопросы философии творчества русского символизма. *Dissertationes Slavicae. Sectio Historiae Litterarum XVII*. Szeged, 1985. 167–196.

1986

[Рец. на:] Léna Szilárd: Russian Literature at the Turn of the 19th–20th Century (1890–1917). Vol. 1. Budapest, 1981. Nina Székely, Léna Szilárd: Russian Literature at the Turn of the 19th–20th Century (1890–1917). Vol. 2. Budapest, 1979. *Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae* 28 (1986): 236–247.

[Рец. на:] Aleksandar Flaker: Poetika osporavanja. Zagreb, 1982. *Studia Slavica Hung.* 32 (1986): 383–392.

1987

Оценка поэтической ситуации 1910-х гг. в литературоведческой концепции В. Жирмунского и Б. Эйхенбаума. *Studia Slavica Hung.* 33 (1987): 239–267.

[Рец. на:] Aleksandar Flaker: Poetika osporavanja: avangarda i književna ljevica. Zagreb, 1982. *Filológiai Közlöny* 32–33 (1986–1987): 311–318.

1988

Роль пушкинской традиции в русской поэзии начала XX века в литературоведческой концепции В. Жирмунского и Б. Эйхенбаума. *Studia Russica XII*. Budapest, 1988. 267–288.

Основные предпосылки философии творчества Б. Пастернака в свете его раннего эстетического самоопределения. *Dissertationes Slavicae. Sectio Historiae Litterarum XIX. Supplementum*. Szeged, 1988. 39–134.

1989

Реализованное сравнение в поэтике авангарда (на материале поэмы В. Хлебникова «Журавль»). *Russian Literature* 26 (1989): 69–92.

Realizirana poredba. Hljebnikov. In: *Pojmovnik ruske avangarde 6*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1989. 155–179.

Der realisierte Vergleich. In: Flaker Aleksandar (Hrsg.): *Glossarium der russischen Avantgarde*. Graz–Wien: Droschl, 1989. 422–448.

1991

А. Потебня и А. Белый. В кн.: *Андрей Белый: мастер слова – искусства – мысли*. Bergamo, 1991. 135–151.

Ранние эстетические трактаты Б. Пастернака. В кн.: *Пушкин и Пастернак. Материалы Второго Пушкинского colloquiuma*. (Studia Russica Budapestinensia 1.) Budapest, 1991. 196–217.

1992

Gusztav Spet. In: *Világirodalmi lexikon. 13. kötet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992. 456–459.

1993

Реализованный троп в русской поэзии начала XX века. Сравнительные поэтические исследования. Kandidátusi értekezés. Budapest, 1993.

Borisz Paszternak „Zsivago doktor” című regényének alkotásfilozófiai koncepciója. *Helikon Irodalomtudományi Szemle* 1993/2–3: 201–217.

1995

Проблема «реализации тропа» в статье Сергея Есенина «Ключи Марии» в свете теоретической поэтики. *Slavica* 27. Debrecen, 1995. 161–181.

Viktor Zsirmunskij. *Világirodalmi lexikon. 18. kötet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1995. 261–266.

1996

Borisz Paszternak: Zsivago doktor. In: Hetényi Zsuzsa (szerk.): *Huszonöt fontos orosz regény. Műelemzések*. Budapest: Lord–Maecenas, 1996. 289–303.

«Ассоциативный символизм» И. Анненского в оценке Вяч. Иванова. *Studia Slavica Hung.* 41 (1996): 247–278.

1997

Поэтика и философия: Борис Пастернак и Густав Шпет. Введение к теме. *Studia Slavica Hung.* 42 (1997): 301–316.

Útban a fenomenológiától a hermeneutikáig: Gusztav Spet esztétikai rendszere. *Helikon Irodalomtudományi Szemle* 1997/3: 195–235.

Han Anna, Gránicz István (szerk.): Hermeneutika az orosz századelőn. *Helikon Irodalomtudományi Szemle* 1997/3.

Han Anna, Gránicz István (szerk.): Orosz hermeneutikai bibliográfia. *Helikon Irodalomtudományi Szemle* 1997/3: 303–323.

Han Anna, Dési Edit: Lineáris és holisztikus okság. Egy versciklus jelentésszerkezete. In: *Palimpszeszt 2*. Budapest, 1997. január.

1998

Boris Pasternak i Gustav Špet: Pokušaj usporedne karakterizacije. *Filozofska istraživanja* 18 (1998): 311–339.

Le contexte philosophique de la poétique de Boris Pasternak. (Boris Pasternak et Gustave Shpet.) In: *XII Międzynarodowy Kongres Slawistów. Kraków, 1998. Streszczenia referatów i komunikatów*. T. 2. *Literaturoznawstwo, folklorystyka, nauka o kulturze*. Warszawa: Energeia, 1998. 292.

Az alkotó emlékezet kútja. Anna Ahmatova *Mint fehér kő* dereng című versének szerkezeti elemzése és értelmezése. In: Zoltán András (szerk.): *Nyelv, stílus, irodalom. Köszöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára*. Budapest: ELTE, 1998. 198–213.

Idők futása: megjegyzések Anna Ahmatova korai lírájának időélményéhez. In: Hetényi Zsuzsa (szerk.): *Dolce Filologia. Irodalomtörténeti, kultúratörténeti és nyelvészeti tanulmányok. Zöldhelyi Zsuzsa 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 1998. 176–186.

Péter Mihály professzor úrról – egyes szám első személyben. In: *Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások 52. Péter Mihály*. Budapest: ELTE Fonetikai Tanszék, 1998. 20–22.

Han Anna, Dési Edit: Lineáris és holisztikus okság. Egy versciklus jelentésszerkezete. In: Horváth Katalin, Ladányi Mária (szerk.): *Elemszerkezet és linearitás. A jelentés és szerkezet összefüggései*. Budapest: ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, 1998. 107–130.

Nyelv, stílus, irodalom. Köszöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára. Bańcerowski Janusz, Han Anna, Kassai Ilona és Nyomárkay István közreműködésével szerkesztette Zoltán András. Budapest: ELTE, 1998.

1999

Борис Пастернак и Густав Шпет. Опыт сопоставительной характеристики. *Wiener Slawistischer Almanach* 43 (1999): 27–67.

2000

Реализация тропа в лингвистической поэтике Р. Якобсона. In: Györke Zoltán (szerk.): *Nyelv, aspektus, irodalom. Köszöntő könyv Krékit József 70. születésnapjára*. Szeged: SZTE JGYTFK Orosz Nyelv és Irodalom Tanszék, 2000. 137–147.

Лингвофилософские учения и поэтические направления в эпоху модернизма (типологические соответствия). In: *VI World Congress for Central and East European Studies. Divergences, Convergences, Uncertainties. Abstracts*. Tampere, 2000. 155–156.

2001

Поэтическая вселенная. Анализ стихотворения Б. Пастернака «Определение поэзии». Предварительные итоги к анализу цикла «Занятие философией». *Studia Russica* XIX. Budapest, 2001. 169–188.

Анна Хан (ред.): Поэтический мир Бориса Пастернака. *Studia Russica* XIX. Budapest 2001. 165–483.

2002

Концептуальная основа пространственно-временной системы в романе Бориса Пастернака «Доктор Живаго». В кн.: *XX век и русская литература. Alba Regina Philologiae. Сборник в честь 70-летия Г. А. Белой*. Москва: РГГУ, 2002. 92–122.

2003

Борис Пастернак и Густав Шпет: лингвофилософский аспект сопоставления. В кн.: Мазаева О. Г. (ред.) *Творческое наследие Густава Густавовича Шпета в контексте философских проблем формирования историко-культурного сознания (междисциплинарный аспект)*. Г. Г. Шпет. *Comprehensio. Четвертые Шпетовские чтения*. Томск: Издательство Томского университета, 2003. 340–369.

Теория поэтического образа в лингвофилософской концепции Г. Шпета. In: Abonyi Réka, Janurik Szabolcs, Zoltán András (szerk.): *Miscellanea Corviniana. Köszöntő könyv Hollós Attila 70. születésnapjára*. Budapest: ELTE, 2003. 119–131.

2004

Заметки к проблеме симультанизма в поэзии и в живописи. *Russian Literature* 56 (2004): 121–168.

Колодец творческой памяти (композиционно-смысловая роль хиазма в стихотворении Анны Ахматовой «Как белый камень в глубине колодца»). В кн.: *Русская филология. Ученые записки СПбГУ*. Т. 8. Смоленск, 2004. 263–285.

«Определения» как категория поэтики Пастернака. В кн.: Majmieskulow Anna (red.): *Dzieło literackie jako dzieło literackie. Литературное произведение как литературное произведение*. Wydgoszcz, 2004. 187–199.

Два типа визуальности в поэзии русского авангарда: В. Маяковский и Б. Пастернак. *Studia Russica XXI*. Budapest, 2004. 368–381.

Költői szintaxis és képi logika: az azonosító és minősítő mondatok szerepéről Borisz Paszternak költészetében. In: Ladányi Mária, Dér Csilla, Hattyár Helga (szerk.): „...még onnét is eljutni túlra...” *Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2004. 420–432.

Анна Хан, Жужа Хетени (ред.): Литература и визуальность. *Studia Russica XXI*. Budapest, 2004.

2005

Заметки к понятию «метонимического героя» в эстетической концепции и художественной прозе Бориса Пастернака. In: *De la littérature russe. Mélanges offerts à Michel Aucouturier*. Publié sous la direction de Catherine Depretto. Paris: Institut d'études slaves, 2005. 70–85.

Философия творчества и философия языка: Борис Пастернак и Густав Шпет. В кн.: Hetényi Szusza, Atanaszova-Szokolova Denise (szerk.): *Russica Hungarica. Исследования по русской литературе и культуре. Русистика в Будапештском университете*. Москва–Budapest: Водолей, 2005. 57–79.

Перспективы видения и ступени самоопределения в повести Бориса Пастернака «Детство Люверс». В кн.: Atanaszova-Szokolova Denise (szerk.): *Sub Rosa. Köszöntő könyv Léna Szilárd tiszteletére*. Budapest: ELTE BTK, 2005. 258–278.

Rilke és Paszternak. Megjegyzések Rilke *A labda* című versének értelmezéséhez. In: Kabdebó Lóránt et al. (szerk.): „Szabad-ötletek...”. *Szóke György tiszteletére barátaitól és tanítványaitól*. Miskolc: Miskolci Egyetem, 2005. 401–409.

Sub Rosa. Köszöntő könyv Léna Szilárd tiszteletére. Felelős szerkesztő: Atanaszova-Szokolova Denise. A szerkesztőbizottság tagjai: Han Anna, Hollós Attila. Budapest: ELTE BTK, 2005.

2006

«Телефон бросается на всех»: метаморфозы телефонного аппарата в поэме Маяковского «Про это». *Dissertationes Slavicae. Sectio Historiae Litterarum XXIV*. Szeged, 2006. 177–197.

К семидесятилетию Дьёрдя Сёке – учителя и ученого. *Studia Slavica Hung.* 51 (2006): 203–208.

К 85-летию Лайоша Нирё. *Studia Slavica Hung.* 51 (2006): 442–446.

К 80-летию Марии Рев. *Studia Slavica Hung.* 51 (2006): 446–450.

2007

Költészet és filozófia. Borisz Paszternak és Gusztav Spet. Habilitációs dolgozat. Budapest: ELTE BTK, 2007.

Заметки к поэтической функции синтаксиса в стихотворении Бориса Пастернака «Сестра моя – жизнь». In: Jankovits László, Pap Balázs, V. Gilbert Edit (szerk.): *Добрыи Великан. Tanulmányok Hetesi István tiszteletére*. Pécs: PTE BTK, 2007. 41–49.

2008

«Синтаксис творчества»: заметки к анализу стихотворения Бориса Пастернака «Определение творчества». В кн.: *В свете исторической поэтики... Книга памяти Самсона Наумовича Бройтмана. Статьи и воспоминания*. Москва: РГГУ, 2008. 144–166.

Alekszandr Potebnya tanításának recepciója Andrej Belij nyelvfilozófijában. In: Bereczki András, Csepregi Márta, Klima László (szerk.): *Ünnepi írások Havas Ferenc tiszteletére*. (Urálisztikai Tanulmányok 18.) Budapest: ELTE BTK, 2008. 257–285.

Egy eltűnt korszak nyomában. Szóke György (1935–2008) tanárunk emlékezete. *Tiszatáj* 2008/5: 94–96.

Анна Хан, Каталин Сёке: К 75-летию Лены Силард. *Studia Slavica Hung.* 53 (2008): 253–258.

2010

О значении образа «глухой вселенной» в контексте цикла «Заняты философией» Бориса Пастернака. В кн.: Николаева Т. М. (ред.) *Исследования по лингвистике и семиотике. Сборник статей к юбилею Вяч. Вс. Иванова*. Москва: «Языки славянских культур», 2010. 543–552.

Olga Frejdenberg a homéroszi hasonlatokról, avagy az ostromlott város. In: Czerovszki Mariann, Nagyllés János (szerk.): *Corollarium. Tanulmányok a hatvanöt éves Tar Ibo-lya tiszteletére*. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Antiqua et Archaeologica. Supplementum XIII.) Szeged, 2010. 77–88.

2011

- Заметки к проблеме культурного кризиса и философского опыта его преодоления в начале XX века. В кн.: *Некалендарный XX век. Мусатовские чтения*. Москва: «Азбуковник», 2011. 345–359.
- От внешней до внутренней перспективы видения: анализ повести Бориса Пастернака «Детство Люверс». В кн.: Пастернак Е. В. (ред.) *Пастернаковский сборник. Статьи и публикации*. Вып. 1. Москва: РГГУ, 2011. 29–57.
- Точки расхождения и пересечения: теория поэтического образа в концепциях Андрея Белого, Густава Шпета и Романа Якобсона. В кн.: *Образ мира, в слове явленный. Сборник в честь 70-летия профессора Ежи Фарыно*. Siedlce, 2011. 111–123.

2012

- Temas y elementos estilísticos españoles en la pintura rusa del cambio de siglo XIX–XX y de principios del siglo XX. In: Menczel Gabriella et al. (ed.): *Vanguardias sin límites. Ampliando los contextos de los movimientos hispánicos*. Vol. 2. Budapest: ELTE BTK, 2012. 103–148.

2013

- Синтаксический строй души – или сознающая себя душа. Заметки к анализу стихотворения Бориса Пастернака «Определение души». В кн.: «Объятие в тысячу охватов». *Сборник материалов, посвященный памяти Е. Б. Пастернака и его 90-летию*. Санкт-Петербург: РХГА, 2013. 378–402.
- Владимир Васильевич Мусатов. Пересечение судеб: воспоминания. В кн.: *Владимир Васильевич Мусатов. Библиографический указатель*. Великий Новгород: НовГУ, 2013. 8–56.

2014

- Борис Пастернак и Густав Шпет: опыт сопоставительной характеристики. В кн.: Щедрина Т. Г. (ред.) *Густав Густавович Шпет*. (Философия России первой половины XX века.) Москва: РОССПЭН, 2014. 283–305.
- Оценка перспектив развития импрессионизма и стиля модерн в русской художественной критике начала XX века. В кн.: *От модернизма к постмодернизму. Русская литература XX–XXI веков. Сборник статей в честь профессора Халины Вашкевич*. Kraków, 2014. 133–144.
- Od vanjske do unutarnje perspektive viđenja. Analiza pripovijesti Borisa Pasternaka *Djetinjstvo Ljuvers*. In: Jasmina Vojvodić (ured.): *Nomadizam. Zbornik znanstvenih radova i spomen na profesora Aleksandra Flakera*. Zagreb, 2014. 137–153.
- И. Анненский, А. Ахматова, Б. Пастернак. Три вариации на тему симультанизма в русской поэзии начала XX века. В кн.: *Художественные традиции в русской литературе XX–XXI веков. Сборник материалов IV Международной научной конференции «Мусатовские чтения – 2013»*. Великий Новгород: НовГУ, 2014. 122–140.
- Владимир Васильевич Мусатов: пересечение судеб. В кн.: *Художественные традиции в русской литературе XX–XXI веков. Сборник материалов IV Международной научной конференции «Мусатовские чтения – 2013»*. Великий Новгород: НовГУ, 2014. 414–464.

Metszéspontok és útelágazások: a költői kép elmélete Andrej Belij, Gusztav Spet, Olga Freidenberg és Roman Jakobson tanításában. In: *Esemény és költészet. Az irodalom-értés kortárs horizontjai a magyar és nemzetközi tudományosságban. Tanulmányok Kovács Árpád hetvenedik születésnapjára*. Veszprém: Pannon Egyetem, 2014. 35–42.

A Kelet és Nyugat dilemmája Natalia Goncsarova festészetében. In: Hetényi Zsuzsa, Gaál Xénia (szerk.): *A búcsú a művészetben. Kelet és Nyugat az irodalomban. Születésnap tanulmánykötet Dukkon Ágnes tiszteletére*. Budapest: ELTE BTK, 2014. 121–137.

2015

Творчество Бориса Пастернака в контексте эстетической и философской мысли XX века. (Acta Universitatis Szegediensis. Dissertationes Slavicae. Sectio Historiae Litterarum XXV.) Szeged: JATE Press, 2015.

Список научных трудов Анны Хан составила Жужа Хетени

Radoslav Katičić (1930–2019)

10. kolovoza 2019. napustio nas je akademik Radoslav Katičić, dugogodišnji član uređivačkog odbora *Studie Slavice Academiae Scientiarum Hungaricae*. Uz pokojnog Dalibora Brozovića i Stjepana Babića, pripadnik trolista najistaknutijih hrvatskih jezikoslovaca, koji su suvremenim lingvističkim spoznajama srušili sliku o povijesnim mijenama hrvatskog jezika koju su gradili tzv. hrvatski vukovci i ocrtaali novi povijesnojezični zemljovid te konačno i formalno lingvistički kodificirali hrvatski standardni jezik.

Među prvima je (uz Bulcsúa Lászlóa) u Hrvatskoj krajem 50-tih godina prošlog stoljeća širio ideje lingvističkog strukturalizma što je dovelo do iznimnog procvata jezikoslovlja. Centar tog širenja bio je *Zagrebački lingvistički krug* čiji su polaznici (utorkom u 19 sati, tradicija koja traje još i danas) velikim dijelom bili nadareni studenti od kojih su mnogi kasnije postali vrhunski jezikoslovci. Doprinos tih predavanja bio je ništa manje važan od fakultetske nastave. Tu je Katičić govorio o sinkroniji i dijakroniji u jeziku, o unutarnoj rekonstrukciji u jezičnoj prehistoriji, o pojmu prajezika... Izvrsno je objašnjavao važnost pojave lingvističkog strukturalizma u stanju gdje je lingvistika, usavršivši se u promatranju i bilježenju, ostala zbudjena i bespomoćna pred složenošću stvarnosti koja joj se otkrila jer što se jezik bolje i potpunije mogao promatrati, manje se razabiralo njegovo ustrojstvo. Vrlo je važno bilo njegovo povezivanje strukturalističke lingvistike sa znanošću o književnosti koja se od onda stubokom promijenila.

Dugo je bio urednik časopisa *Suvremena lingvistika* u kojem su se afirmirale strukturalističke metode i koji je i danas naš najugledniji lingvistički časopis, najviše indeksiran u znanstvenim bazama.

Krajem 80-tih, kao student kroatistike, prvi put sam se upoznao s Katičićevom metodologijom detaljno proučivši njegovu *Sintaksu hrvatskoga književnoga jezika: nacrt za gramatiku* (1986). Ona me je uvela u semantiku, teoriju obavijesti, rečenice i diskursa, rečeničnih preoblika i preobličenih rečenica... Tu sam se upoznao s pojmom subjekta kao formalne kategorije budući da je semantika čvrsto razgraničena od sintakse; pojmom atributa, apozicije i predikatnog proširka kao učinaka preoblika; infinitivizacijom, nominalizacijom; gotovom i negotovom upotrebom glagolskih vremena... Potpuna revolucija u pristupu sintaksi! Njegova je sintaksa poslužila kao temelj svim suvremenim gramatikama

hrvatskog jezika u tom dijelu. U uvodnom dijelu *Priručne gramatike* (Barić, Lončarić, Malić, 1979) autori zahvaljuju Radoslavu Katičiću zbog sudjelovanja u nastajanju iste pišući: „Zahvaljujemo dru Radoslavu Katičiću pri izradi poglavlja o sintaksi. Autori Sintakse duguju dru Katičiću i posebnu zahvalnost zbog dopuštenja da se mogu slobodno služiti njegovim rukopisom prvoga dijela sintakse za veliku gramatiku hrvatskoga književnog jezika i preuzimati odande terminologiju, formulacije i rješenja.“

Mislav Ježić o *Sintaksi* kaže sljedeće: „Prve su osobine *Sintakse* Radoslava Katičića, koje se lako uočavaju, sažetost gramatičkoga izričaja, a razmjerno obilje primjera iz reprezentativnoga korpusa. Navode se primjeri uglavnom iz lijepe hrvatske književnosti, a nešto i iz stručnih stilova i javnih glasila. Jezična je građa u Katičićevu djelu obrađena jezikoslovno mnogostrano promišljenim deduktivnim sustavom sintakse. On počinje općim odredbama diskurza i rečenice kao predmeta sintakse, te osnovnih teorijskih pojmova obavijesti, preoblake i povezivanja rečenica. Zatim se objašnjavaju tri samostalne raščlambe ustrojstva rečenice koje se obično u većoj ili manjoj mjeri u opisima znadu brkati: obavijesno, sadržajno i gramatičko (sintaktičko) ustrojstvo rečenice. Pošto se razjasnilo da sintaksa pojedinog jezika obrađuje gramatičko ustrojstvo rečenice u njemu, opisuje se redom: ishodišno gramatičko ustrojstvo rečenice, preoblake toga gramatičkoga ustrojstva, i to preoblake bez sklapanja rečenica, sa sklapanjem te sa sklapanjem pri kojemu dolazi do preoblake uklopljene rečenice u nerečenicu. Na kraju se obrađuje red riječi koji je uvjetovan međuodnosom gramatičkoga, sadržajnoga i obavijesnoga ustrojstva rečenice. Time se sintaksa na kraju pregleda opet otvara vidicima drugih raščlamba rečenice, s kojima je stavljena u sustavni odnos na početku.“

Katičićevi znanstveni članci o kroatističkim i općelingvističkim temama iz prvog poluvremena njegove znanstvene djelatnosti objedinjeni su u dvije vrlo važne knjige koje su temelj svakog jezikoslovnog studija i koje su još i danas nezaobilazan dio popisa literature na mnogim filološkim studijima: *Jezikoslovni ogledi* (1971) i *Novi jezikoslovni ogledi* (1986). Svaka je od tih studija svojim spoznajama otvorila put prema suvremenom hrvatskom jezikoslovlju i svaka spoznaja iz njih vrijedi i danas. Za razliku od današnjih jezikoslovaca koji većinom pišu radove u svojem usko ugraničenom specijalističkom području, Katičić je suvereno vladao gotovo svim područjima jezikoslovlja.

U dijalektološko opisanje mjesnih govora nije ulazio, no za razumijevanje mjesnih govora hrvatske dijaspore dragocjena je njegova studija *Lingvističke dimenzije jezičnoga položaja gradišćanskih Hrvata* gdje je argumentirao da nema posebnoga gradišćanskohrvatskoga jezika, nego se samo neki govori cjelovitoga hrvatskoga jezika govore u Gradišću. Time je i definirao hrvatski jezik kao cjelinu jezika hrvatskoga naroda u razgranatoj raznolikosti i postupnim prijelazima njegovih narječja i dijalekata.

Iako je informatika bila tek u povojima, još je osamdesetih napravio kvalitetnu analizu prijevoda engleske riječi *computer* i odnosa naših prijevoda *računalo* i *kompjutor* te izvrsno zaključio da se u oba slučaja radi o prijevodu, samo što je u prvom slučaju o riječi najpodudarnijeg značenja, a u drugom o tvorbenom prijevodu, prijevodu dočetakata.

Uz početke hrvatskih početaka (1993) djelo je o našem najstarijem srednjovjekovlju, a obilježeno je i polemičnošću i temeljnim spoznajama o tom što je upravo filološki posao, a to je Katičić definirao ovako: „točno pročitati zapise, objasniti što u tim spisima piše“.

U knjizi *Illyricum mythologicum* (1995) sadržan je veći broj Katičićevih znanstvenih rasprava koje su sadržajno vezane uz spominjanje naših krajeva u antičkoj mitologiji. Apostrofirat ću u ovom kratkom prostoru dvije rasprave. U raspravi *Azopova kći Kerkira na Korčuli* Katičić je pokazao da je predaja kako je Korčula dobila ime po nimfi Kerkiri, Posejdonovoj izabranici, zabilježena samo kod Apolonija Rođanina, dok su svi drugi antički

autori pod imenom Korkire mislili na Krf. U raspravi *Diomed na Jadranu* polemizira s predajom da je i kralj Diomed poslije pada Troje otišao na zapad i sretno dočeka kraj života na jadranskom prostoru. Tu je iznio mišljenje da u predaji o Diomedu ima mnogo venetških i apulskih dodataka, i da povijesna osnova predaje nisu toliko mjesta koja se vežu uz Diomeda, nego pomorski putevi koji ih povezuju.

Veliku obuhvatnost hrvatskih tema kojima se bavio Katičić pokazuje se u knjizi *Na kroatističkim raskrižjima* (1999). U raspravama objavljenima u toj knjizi uključuju sva pitanja hrvatskoga jezika i hrvatske književnosti od najstarijih vremena do suvremenosti. Proteg od pitanja etnogeneze hrvatskoga naroda do Miroslava Krležine goleme je dionica što se zahvaća i kao cjelina, kao slika bitnih razdoblja, ali i kao sitnozorna pretraga pojedinosti koje se slažu u bogatstvo hrvatske filologije.

Od velikoga je značenja monografija *Hrvatski jezik* (2013) u kojoj se u 12 poglavlja obrađuju sva bitna pitanja materinskoga jezika, od mjesnih govora do sažetoga pregleda cjelovite povijesti književnoga jezika, sve do definiranja standardnosti hrvatskoga jezika. Katičić je čitatelju htio omogućiti promatrati jedan te isti jezik u nekoliko različitih njegovih pojava: u kontekstu prostora tu su mnogi mjesni govori, dijalekti i tri narječja, u kontekstu vremena jezik je to od srednjega vijeka do suvremenoga doba, zatim je tu razgovorni jezik, jezik književnosti te razvijeni i kodificirani jezik polifunkcionalne javne komunikacije koji se u znanosti naziva standardni jezik. Katičić upravo profesorski jednostavno i uvjerljivo objašnjava da je sve nabrojano samo jedan hrvatski jezik koji je potrebno promatrati kao cjelinu sa svim njegovim sastavnicama.

U knjizi *Konturen und Zusammenhalt der kroatischen Sprache* (Osjeci i postojanost hrvatskoga jezika, 2017) priređivači i prevoditelji skupili su 17 „objasnidbenih“ članaka u kojima Katičić zainteresiranim stranim kolegicama i kolegama znalački, argumentirano, strpljivo i vrlo podrobno objašnjava ono važno i manje poznato, što služi za ispravno i cjelovito razumijevanje jezične prošlosti suvremenoga hrvatskoga (socio)lingvističkog stanja. U knjigu je uvršten i jedan članak o *Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, o tome važnom dokumentu čiji je velik dio napisan rukom upravo Radoslava Katičića.

Hrvatski jezik je bio samo jedan od predmeta istraživanja akademika Katičića, što se čini nevjerojatnim kad znamo koliko je napravio na tom području. Kada je 1958. bio izabran za asistenta, uskoro je Radoslav Katičić počeo držati nastavu iz predmeta koji se do tada već dugo nisu predavali ili se ranije uopće nisu predavali. To su bili s jedne strane tečaj sanskrtu, što će biti uvod u nešto kasniji osnutak katedre za indologiju, i kolegij iz paleobalkanistike, što je bila već ranija Katičićeva višegodišnja preokupacija.

Veliko je značenje Katičićeve knjige *The Ancient Languages of the Balkans* (1976), jer sadrži pouzdane spoznaje o starim jezicima Balkana i jugoistočne Europe, o njihovu jezičnom i povijesnom kontekstu.

Katičić je napisao 5 knjiga o pretkršćanskoj religiji i mitovima koje su Hrvati iz svoje prapostojbine donijeli na prostore na kojima danas žive: *Božanski boj* (2008), *Zeleni lug* (2010), *Gazdarica na vratima* (2011), *Vilinska vrata* (2014) i *Naša stara vjera* (2017). Sve imaju podnaslov *Tragovima svetih pjesama pretkršćanske starine*. Posljednja knjiga je na neki način sinteza četiri prethodne knjige. Sukus je svih tih pet knjiga isticanje važnosti slavenske sastavnice naše sadašnjosti. Uvažavajući i prihvaćajući sva povijesna prožimanja i obogaćenja, od mediteranskoga i romanskoga, orijentalnog i turskoga do srednjoeuropskoga i njemačkoga (pa i mađarskoga) kao i baštinu europske kršćanske kulture, koja je temelj našega suvremenoga identiteta, treba također prihvatiti a ne zanemarivati činjenicu da smo mi jedna od slavenskih grana na prastarome, razgranatom stablu indoeuropskih naroda i

jezika. Znanje o staro-vjerskom, mitskom svjetonazoru, oblikovano, izricano, prenošeno tim jezicima, sve do oblikovanja našega samosvojnog hrvatskoga jezika, dio je našega ukupnog duhovnoga obogaćenja i povijesne baštine koju treba istraživati u čuvati.

Svaka od pet knjiga bavi se nekom od temeljnih odrednica stare vjere, iz svake zasebno izranjaju glavne, nosive odrednice u strukturi pretkršćanskoga slavenskog poimanja svijeta, prepoznaju se glavni likovi, mjesta i vrijeme njihovih međusobnih odnosa. Svih pet knjiga zajedno predstavljaju cjelinu iz koje se može rekonstruirati glavne obrise stare slavenske vjere, njena starija vedska ishodišta, mogu se prepoznati sličnosti ali i niz odlučujućih razlika od drugih mitologija izraslih na indoeuropskom stablu i oko njega. Konačno, moguće je razumjeti smisao te stare vjere, kako je oživotvoruju njeni božanski likovi svojim osobinama i odnosima. Mjesta, vrijeme i učinci, očekivani u životu ljudi i godišnjoj mijeni prirode, očuvani su, makar i u tragovima, u jeziku, tradicijama, toponimima, običajnom kalendaru, gdje ih se može prepoznati, utvrditi im značenja i iz očuvanih dijelova prepoznati veće cjeline, obrise staroga slavenskog svjetonazora i vjere.

Profesor Josip Hamm ga je 1977. pozvao u Beč, kao svojeg nasljednika, u *Institut za slavensku filologiju* na bečkom sveučilištu gdje je imao izvrsne uvjete za rad jer je poznato da bečko sveučilište ima jaku tradiciju hrvatskih profesora slavistike.

Bio je svjestan da su se vremena promijenila. U jednom od svojih posljednjih intervjua istaknuo je da je očito da se u Europi slavistika uništava, i to posve svjesno, a i konstatirao je da je razina akademske sredine u humanističkim strukama strašno pala. Kao jedan od razloga navodi i to što ugledni profesori često nemaju nekog većeg utjecaja na izbor svojih nasljednika. Dapače, primijetio je da im je čak drago da im je nasljednik što lošiji.

Sjećam se svojeg studijskog boravka u Krakovu 2015. godine gdje mi je akademik Wiesław Boryś sjetno rekao da polako odlaze slavisti starije generacije kojima je jezikoslovlje bilo više od života samog i da će uskoro ostati jedini živući iz te duhovne zajednice: „Još su ostali Katičić...“ (nabrojao je još nekoliko imena koja sad neću spominjati). Onda se još moglo činiti da je samo slavistika na udaru, no danas se vidi pad entuzijazma u sveukupnoj filologiji, a čak bi se moglo reći i u dobrom dijelu drugih znanosti i cjelokupnoj akademskoj zajednici. Ne možemo za to kriviti pojedince, već duh današnjeg vremena koji se znatno razlikuje od onog u kojem su se rodili i stasali ti velikani znanosti i u kojem konzumerizam neutralizira spremnost za istinsku žrtvu.

Nije bio katastrofičar što se tiče položaja hrvatskog jezika u samostalnoj Hrvatskoj i staloženo je smirivao tenzije, pa čak i 2012., nakon ukinuća *Vijeća za hrvatski standardni jezik* kojemu je bio predsjednik: „Mislim da je s hrvatskim jezikom u Hrvatskoj zapravo sve u redu. Nažalost, oko toga vlada, rekao bih, jedna histerična atmosfera. To što kažu da novine pišu strašnim jezikom, ma ne, to nije tako. Mislim da tu treba biti dosta širok i da ne treba provoditi neka stroga pravila. Svi mi znamo svoj jezik kojim se služimo. Naravno, postoji i birani jezik i svijest o tome treba očuvati, ali ne tako da se crvene sastavci školske djece, da se osuđuju pisanje i novinari, nego tako da postoje ljudi koji to svjesno njeguju.“

Akademik Radoslav Katičić omen je nekih drugih vremena, sretnijih za mogućnosti uzleta ljudskog duha u visine koje mu je Bog u stvaranju i namijenio. Širina njegovih znanstvenih interesa i dubina kojom je prodirao u njih osigurala mu je istaknuto mjesto na pantheonu „Kozmičke akademije znanosti“ koju je Bog sigurno formirao za onostranost, a ono što je dao za afirmaciju hrvatskoga jezika i njegovo razumijevanje čini ga jednim od najzaslužnijih Hrvata uopće.

Duro Blažeka